

Textos de ciència política

Jordi Sànchez i Picanyol

P09/04559/00389

Universitat Oberta
de Catalunya

www.uoc.edu

Índex

Introducció	5
Objectius	7
1. La política moderna	9
1.1. Nicolau Maquiavel. "Dels principats adquirits amb les armes pròpies i amb virtut"	10
2. La construcció de la sobirania	12
2.1. Jean Bodin. "De la sobirania"	13
3. L'Estat com a aproximació sociològica	15
3.1. Max Weber. "La política com a vocació"	16
4. De la democràcia dels clàssics, dels moderns i del futur	18
4.1. Norberto Bobbio. "Democràcia: els fonaments"	19
5. De l'estat nació a l'ordre global	21
5.1. David Held. "Sobirania, política nacional i interconnexió mundial"	22
Exercicis d'autoavaluació	25
Solucionari	26
Glossari	27
Bibliografia	28

Introducció

Aquest mòdul ha estat concebut per a apropar l'estudiant a alguns fragments (breus, necessàriament) d'obres i autors, cinc en total, que poden ser considerats de referència dins la ciència política.

La lectura d'aquests cinc fragments permeten d'iniciar una reflexió sobre aspectes que han estat i són determinants en la teoria i la pràctica política moderna. I, d'altra banda, hauria de permetre a l'estudiant d'establir algunes idees fortes per mitjà de les quals realitzar un recorregut pels principals fonaments de la política que s'ha desenvolupat al llarg dels darrers cinc-cents anys en el nostre entorn cultural.

La selecció d'aquests escrits s'ha fet també amb la intenció d'apropar determinats autors de referència a l'estudiant, tres dels quals són clàssics indiscutibles dins la ciència política: Maquiavel, Bodin i Weber. Els altres dos potser no poden rebre la catalogació de clàssics –entre altres coses pel fet de ser vius–, però la seva aportació també està fora de discussió i, en qualsevol cas, formen part del conjunt d'autors de referència en l'anàlisi política moderna: Norberto Bobbio i David Held.

Recollir en uns quants textos d'extensió significativament breu aportacions rellevants per a la ciència política moderna és una tasca excessivament pretensiosa. En conseqüència, cal advertir que en les pàgines següents només s'apunten algunes idees que necessàriament haurien de ser completades amb altres lectures dels mateixos autors. Els fragments recollits en aquest crèdit han de ser considerats com una petita degustació, seleccionats pensant en la seva capacitat d'atracció per qualsevol estudiant d'assignatures relacionades amb la ciència política. Tots els fragments es corresponen a obres reeditades recentment i, en conseqüència, de fàcil localització tant en biblioteques com en llibreries. Lamentablement, només una d'aquestes obres, *El Príncep* de Maquiavel, està disponible en una edició crítica en llengua catalana. La resta són accessibles en llengua espanyola.

La majoria de les aportacions incloses en els textos seleccionats tenen un baix perfil normatiu. L'objectiu en la selecció d'aquests escrits no ha estat aportar escrits o reflexions que determinin com hauria de ser l'ordre polític, sinó disposar d'algunes claus interpretatives de com és aquest ordre i sobre la base de quins criteris i quines lògiques es construeix i funciona el poder. L'única excepció és possiblement el fragment sobre la sobirania. El seu autor, el francès Bodin, elabora l'obra d'on ha estat extret aquest fragment amb una indiscutible dimensió normativa. Per això, en la lectura i interpretació d'aquests frag-

ments caldrà, doncs, tenir ben present aquest realisme analític, un realisme que cada autor presenta sota el seu personal estil per tal d'interpretar correctament les idees exposades.

El fil que relliga i dóna coherència als cinc fragments seleccionats és l'anàlisi que fa cada un dels autors sobre algun aspecte del poder polític i la seva concreció en les societats modernes i contemporànies. Els aspectes objecte de reflexió en els diversos fragments són: l'accés i el manteniment del poder, la sobirania, l'estat i la democràcia. El cinquè text aborda una qüestió emergent en aquest inici del nou mil·lenni i d'una transcendència per al futur dels ordres polítics contemporanis innegable: la mundialització i el seu impacte sobre els fonaments democràtics i més en general sobre els fonaments constitutius del poder polític modern.

Objectius

Amb l'estudi d'aquest mòdul didàctic, l'estudiant ha d'haver assolit els objectius següents:

- 1.** Descobrir el llenguatge d'alguns autors clàssics de la ciència política i interessar-se per les seves obres.
- 2.** Situar alguns aspectes rellevants de la política moderna i comprendre alguns dels àmbits de discussió que en referència a aquests s'ha produït en l'interior de la ciència política.
- 3.** Avaluar l'impacte que les transformacions socials contemporànies poden tenir en el fonaments sobre els quals s'ha edificat el funcionament dels sistemes polítics moderns i contemporanis.

1. La política moderna

La concepció de la política en Nicolau Maquiavel (1469-1527) s'ha de considerar com una de les aportacions més rellevants de la ciència política de tots els temps i particularment del que en l'escola politològica identifiquem com a realisme polític. De fet, la seva és una contribució que estableix un punt i a part de la majoria d'idees que fins aleshores havien estat elaborades en l'esforç d'aproximar-se a l'estudi de la política.

Aquest realisme de Maquiavel el porta a situar els mecanismes d'adquisició i manteniment del poder polític com a principal preocupació de les seves reflexions. Un poder polític que en les seves obres –i especialment en la seva obra central, *El Príncep*– identifica sota la denominació de *principat*.

És difícil entendre aquesta insistència de Maquiavel en les qüestions que tenen a veure amb l'adquisició i el manteniment del poder, sense conèixer la seva experiència personal caracteritzada per un entorn polític especialment inestable i violent com el que va tenir Florència i el seu entorn precisament en uns anys en què Maquiavel va poder viure directament alguns dels esdeveniments polítics més rellevants de la ciutat, com va ser la caiguda dels Mèdici, l'adveniment de la República, l'ascens i posterior caiguda de Savonarola, i el posterior retorn dels Mèdici. En una part d'aquest període, l'autor florentí va tenir responsabilitats en càrrecs públics que li van permetre de conèixer directament personatges i situacions de l'època –entre els quals es poden esmentar funcions diplomàtiques davant la Corona francesa–, i també de gaudir d'una talaia i una experiència excepcionals que recupera i trasllada a les seves obres, particularment a *El Príncep*.

D'entre els diversos aprenentatges que l'autor obté d'aquesta experiència podem destacar la constatació d'un cert debilitament dels principis més estrictes de la moral de l'època –en bona part del cos social. Una de les aportacions més personals i a la vegada més rellevants del pensador florentí és l'explícita separació de la política i del seu principal objectiu –l'adquisició i el manteniment del poder– de qualsevol lligam o subordinació a qualsevol norma moral o religiosa.

Indubtablement, aquesta és una ruptura radical amb el que havia estat habitual fins aleshores. El missatge nítid de Maquiavel és que la política és una activitat aliena a qualsevol ordre moral, sigui aquest de l'origen que sigui; és a dir, que l'adquisició i el manteniment del poder no es pot supeditar o limitar a comportaments morals. De fet, Maquiavel l'hem de considerar com el precursor de la secularització de l'activitat política, ja que amb l'anàlisi que en fa la política esdevé autònoma de qualsevol altre tipus de consideració.

Nicolau Maquiavel (1469-1527)

Pensador, historiador i polític florentí. Les seves obres principals són *El Príncep*, *L'art de la guerra*, i els *Discursos sobre la primera dècada de Tit Livi*.

És el primer autor que defineix l'estat com una associació autònoma i amb moral pròpia, amb la qual cosa trenca amb el pensament polític medieval que subordinava el poder polític a una altra moral sobre la qual el governant no tenia cap control.

Per aquesta aportació i per d'altres que es recullen en la seva obra Maquiavel és considerat com un dels pares de la ciència política moderna.

L'aspecte clau per a l'adquisició i, sobretot, per al manteniment del poder polític és, segons Maquiavel, l'ús de la força. Les *bones armes* són elements que, juntament amb les *bones lleis*, esdevenen imprescindibles per al manteniment del poder. Unes bones armes que són definides com la creació del que avui podríem definir com a exèrcit nacional i que es contraposa a l'existència de grups de mercenaris sobre els quals els governants de l'època feien descansar la seva seguretat.

Maquiavel emmarca l'actuació d'un governant en la relació que s'estableix entre la *Fortuna* i la *Virtú*: la *Fortuna* entesa com el conjunt d'esdeveniments que s'escapen de l'àmbit d'allò que és previsible, d'allò inesperat. La *Virtú* entesa precisament com la disposició i administració de recursos de tota mena que permeten de doblegar amb èxit la *Fortuna* quan es presenta adversa i sumar-se als esdeveniments quan la *Fortuna* es presenta favorable. La *Virtú* descrita per Maquiavel és una característica clau que tot governant (el *príncep*) ha de tenir per a fer front a les adversitats (*Fortuna* adversa) que sempre es trobarà en el seu regnat. Aquesta *Virtú* no és definida explícitament per Maquiavel, però la podem identificar amb un conjunt d'atributs com poden ser la força, l'astúcia, la capacitat de prendre decisions, etc. La dialèctica entre *Fortuna* i *Virtú* és clau per a comprendre la concepció que Maquiavel tenia de l'acció política i, més concretament, de l'acció dels governants.

1.1. Nicolau Maquiavel. "Dels principats adquirits amb les armes pròpies i amb virtut"

Els qui esdevenen prínceps per vies virtuoses, adquireixen el principat amb dificultat, però s'hi mantenen amb facilitat. La dificultat que troben en l'adquisició del principat neix en part dels nous ordres i formes que es veuen obligats a introduir per fonamentar el seu estat i la seva seguretat. Recordem fins a quin punt no hi ha res que sigui més difícil de tractar, més dubtós d'aconseguir i més perillós de fer que promoure la implantació d'un nou ordre. La causa de tal dificultat resideix en el fet que el seu promotor té com a enemics a tots els qui treien profit de l'ordre vell i troba uns defensors tímids en els qui traurien profit del nou. [...]

Cal examinar si aquests innovadors es basen en ells mateixos o depenen d'un tercer, és a dir, si per realitzar la seva obra necessiten predicar o si, pel contrari, poden recórrer a la força. En el primer cas sempre acaben malament i fracassen; però quan depenen d'ells mateixos i poden recórrer a la força, poques vegades perillen. Aquesta és la causa que tots els profetes armats hagin vençut i que els desarmats hagin fracassat.

Perquè, a més del que he dit, la naturalesa dels pobles és inconstant; resulta fàcil convèncer-los d'una qüestió, però és difícil mantenir-los en aquell convenciment. Per això convé estar preparat de manera que quan deixin de creure se'ls pugui fer creure per la força. [...] Això és el que

ha passat aquests dies a Fra Geroni Savonarola, el qual arruïnà el seu nou ordre tan aviat com la gent comença a no creure'l, perquè no tenia mitjans per conservar al seu costat als qui hi havia cregut i per fer creure els incrèduls.

N. Maquiavelo (1985). *El Príncipe*. Madrid: Alianza. (La traducció és nostra.)

La lectura d'aquest text us ha de permetre d'identificar les consideracions sobre el manteniment del poder que fa Maquiavel, entre les quals fixeu-vos en la importància que confereix l'autor florentí al fet de disposar d'armes (exèrcits) pròpies, un fet no generalitzat en l'època de Maquiavel però que ell apunta amb clarividència.

Malgrat les afirmacions de Maquiavel, és una obvietat que la utilització de les armes pròpies algunes vegades tampoc no evita el fracàs del *príncep*. Com a exercici, busqueu situacions contemporànies en què la disposició de les armes no ha estat un element suficient, analitzeu quines causes ajuden a entendre el fenomen seleccionat i penseu si aquestes causes es poden elevar a categoria dins les condicions per a mantenir i/o obtenir el poder.

2. La construcció de la sobirania

L'obra de Jean Bodin (1529-1596), com succeeix també amb l'obra de Maquiavel, necessita entendre's en el marc del context social i polític viscut per l'autor. Una característica, per altra banda, bastant universal ja que difícilment cap persona és capaç d'abstreure's del seu temps en el moment de plantejar i articular les seves idees.

Com ja va succeir amb l'autor florentí, la constant en l'època de Bodin són els conflictes que desestabilitzen el poder polític i l'ordre constituït. En aquest cas, tot i que aquesta qüestió no és específicament rellevant en la seva obra, l'origen de les convulsions polítiques i socials cal buscar-les en els enfrontaments religiosos desenvolupats a França entre catòlics i protestants. Una de les preocupacions centrals de l'autor francès és assolir el reconeixement de la figura d'una autoritat central –el monarca– capaç de superar l'etapa de conflicte social i polític i garantir la pau.

Es pot considerar que l'obra de Bodin, per un costat, s'allunya de Maquiavel i, per l'altre, és propera a les idees de Hobbes o que n'és precursor. En referència al pensament de Maquiavel, i a diferència d'aquest, cal observar que en la teoria de Bodin el titular de la sobirania té com una de les seves missions el compliment estricte d'un ordre moral en el qual les lleis dictades per Déu ocupen un paper central. La diferència amb l'autor florentí són evidents: mentre que el primer només considerava l'obtenció i el manteniment del poder per part del príncep, Bodin lliga l'exercici d'aquest sobirà al capteniment d'un determinat ordre moral, el qual ell no pot canviar sinó només acatar. Per altra banda, s'apropa a les idees centrals de Hobbes en el sentit de proposar l'existència d'un sobirà sense límits en l'exercici del poder. En aquest sentit, l'obra de Bodin es pot considerar com a legitimadora de les monarquies absolutes, de la mateixa manera que ho és l'obra de Hobbes.

La idea de sobirania de Bodin es relaciona amb diverses característiques que la defineixen en el seu conjunt. Tres aspectes determinen la dimensió i la naturalesa de la sobirania:

- 1) L'atribut d'absoluta o il·limitada: res ni ningú no pot doblegar la seva voluntat.
- 2) La característica d'indivisible: pertany al sobirà i no es pot fragmentar.
- 4) La condició d'indelegable: el sobirà ho és perpètuament i no s'ha de confondre amb aquells qui durant un període de temps disposen d'un cert poder atribuït pel sobirà com succeeix amb els funcionaris o magistrats.

Jean Bodin (1529/30-1596)

Jurista francès. La seva principal aportació va ser concebre l'autoritat política alliberada de les limitacions pròpies del particularisme medieval per ubicar-la en normes generals pròpies del dret diví i natural.

L'aportació de Jean Bodin s'ha de considerar com un element precursor –o com a mínim justificador– de l'absolutisme i també de l'estat modern en la mesura que aquests elements són considerats organismes sobirans.

La seva obra principal i quasi única porta per títol *Els sis llibres de la República*.

Precisament el lligam moral que Bodin estableix en el sobirà –i que el diferencia clarament de Maquiavel– fa que es pugui considerar, com diversos autors ho han fet notar, l'existència d'una contradicció entre aquest fet i la idea de sobirania apuntada per Bodin. L'acceptació per part del sobirà d'un determinat ordre moral aliè al cos polític representa, de fet, una negació d'una de les idees consubstancials a la sobirania com és el de la de no-subordinació a cap altre tipus de poder; és a dir, la seva condició d'il·limitada o absoluta.

2.1. Jean Bodin. "De la sobirania"

La sobirania és el poder absolut i perpetu d'una república. Ens cal definir la sobirania, perquè, malgrat que és el punt principal i aquell que necessita una millor comprensió per a tractar de la república, cap juríconsult ni filòsof polític no l'han definida encara.

Després d'haver dit que la república és un recte govern de diverses famílies, i d'allò que els és comú, amb poder sobirà, cal aclarir què significa *poder sobirà*. He dit que aquest poder és perpetu, perquè pot passar que sigui concedit poder absolut a una o diverses persones per un temps determinat, transcorregut el qual no són res més que súbdits. Per tant, quan tenen aquest poder, no els podem anomenar *prínceps sobirans*, ja que només són els seus dipositaris o custodis fins que el poble o el príncep, aquell qui manté sempre el poder, els vulgui revocar. De la mateixa manera que qui cedeix l'ús dels seus béns a un altre continua essent senyor i posseïdor d'aquests béns, qui concedeix el poder i l'autoritat de jutjar, o de manar, sigui per temps determinat i limitat, sigui per tant de temps com li plagui, continua en possessió del poder i de la jurisdicció que els altres exerceixen a títol de préstec o en precari.

Per aquesta raó, la llei mana que el governador del país o el lloctinent del príncep torni el poder quan ha expirat el temps, perquè només és el dipositari i el custodi del poder d'un altre. En això no hi ha diferència entre l'oficial gran i el petit. D'altra manera, si qualifiquéssim com a sobirania el poder absolut atorgat al lloctinent del príncep, aquell el podria utilitzar contra el seu príncep i no seria res sense ell, i resultaria que el súbdit manaria sobre el senyor i el criat sobre l'amo, cosa que seria absurda si considerem que la persona del sobirà està sempre exempta en termes de dret, per molt poder i autoritat que atorgui a un altre. Mai no en dóna tant, que no en retengui sempre més, i mai no queda exclòs de manar o de conèixer per prevenció, concurrència o evocació, o com li plagui, sobre les causes que ha encarregat al seu súbdit, sigui comissari o oficial, als quals pot treure el poder atribuït en virtut de la seva comissió o institució, o permetre'l tot el temps que vulgui.

La sobirania no és limitada, ni en poder, ni en responsabilitat, ni en temps. Suposem que cada any escollim un o diversos ciutadans als quals es dóna poder absolut per a administrar l'estat i governar-lo plenament

sense cap mena d'oposició, ni apel·lació. No podríem dir, en aquest cas, que aquells tenen la sobirania, ja que és absolutament sobirà aquell, tret de Déu, que no reconeix un altre per superior? Dono resposta, malgrat això, que no la tenen, ja que només són simples dipositaris del poder, que se'ls ha donat per un temps limitat. Tampoc el poble no es desprèn de la sobirania quan institueix un o diversos lloctinents amb poder absolut per temps limitat, i molt menys si el poder és revocable a l'arbitri del poble, sense termini determinat. En tots dos casos, no tenen res com a propi i han de donar compte dels seus càrrecs a aquell de qui van rebre el poder. No succeeix així amb el príncep sobirà, que només està obligat a donar-ne compte a Déu. La raó d'això és que un és príncep, l'altre súbdit; l'un senyor, l'altre servidor; l'un propietari i posseïdor de la sobirania, l'altre no és ni propietari ni posseïdor de la sobirania, sinó el seu dipositari.

J. Bodin (1992). "De la sobirania". A: *Los seis libros de la República* (cap. VIII). Madrid: Tecnos. (La traducció és nostra.)

La lectura del text de Bodin ha de servir per a obtenir una definició de què és la sobirania, de com es manifesta i de com diferencia aquells que en són dipositaris dels que són realment sobirans.

Com a exercici d'aquesta part, reflexioneu sobre la validesa que avui, ja entrat el segle XXI, té la idea de sobirania. A partir de la lectura del text i de posar en relació fragments d'aquest text amb el funcionament del sistema democràtic de govern, establiu qui és, a parer vostre, sobirà en aquests sistemes i com aquesta sobirania s'expressa.

3. L'Estat com a aproximació sociològica

El treball del sociòleg alemany Max Weber (1864-1920) posa en relleu la importància de la dimensió sociològica de l'estat davant la dimensió estrictament jurídica. De fet, aquesta distinció entre la dimensió sociològica i jurídica no és original del sociòleg alemany; Georg Jellinek ja va formular aquesta divisió en una obra seva del començament de segle XX, a la qual posteriorment Max Weber es va afegir. Aquesta divisió entre allò que és objecte d'anàlisi pels juristes i allò que ho és pels sociòlegs cal situar-la, en paraules del mateix Weber, en la distinció que es dona entre la vàlida ideal de la qual s'ocupen els juristes i la vàlida empírica de la norma de la qual s'ocupen els sociòlegs.

Com apunta el pensador italià Norberto Bobbio, per a Weber el procés de creació de l'estat és el resultat de l'expropiació per part de les institucions públiques d'uns mitjans de servei com les armes que fins aleshores havien estat en mans de molts. Una expropiació que configura, entorn de les armes i més genèricament entorn de l'ús de la violència, un nou monopoli que precisament tindrà com a titular l'estat. L'existència de l'estat és equivalent a la reserva en exclusivitat de l'ús legítim de la violència amb referència al conjunt de la població en un territori determinat.

L'estat, doncs, comporta necessàriament la determinació d'uns límits geogràfics, els quals no poden ser sobrepassats en l'exercici d'aquest monopoli sense que generin un elevat risc de conflicte. Lògicament el monopoli legítim de la violència es defineix per l'ús potencial que se'n pot fer amb referència a les persones que viuen a l'interior de les fronteres territorials definides. De fet, la població que habita a l'interior de les fronteres de l'estat és precisament la que es veu subjecta a la seva obediència. Territori i persones són dos ingredients sense els quals no podem disposar d'estat. El poder polític o les formes de dominació no sempre han estat fonamentades sobre aquestes dues premisses de territori i persones: només cal recordar el model feudal de dominació per a descobrir que estava allunyat de l'estat en la mesura que el vincle de les relacions d'obediència que s'establien eren sobretot personals i no territorials. De fet, el territori no determinava cap vincle per ell sol.

L'estat, segons Weber, és el resultat d'una transformació d'un subgrup social ja existent identificat per mitjà dels grups polítics existents, la qual culmina amb el reconeixement social per mitjà d'un aparell administratiu que és el que consolida la pretensió de disposar legítimament del monopoli de la violència o de la força física.

En resum, podem recollir els tres components que, segons Weber, defineixen d'una manera general l'estat: territorialitat, monopoli de la violència i pretensió de legitimitat en la seva actuació. Aquest autor conclou la seva teorització

Max Weber (1864-1920)

Sociòleg alemany. Entre les diverses aportacions de Weber, cal destacar la seva contribució a la sociologia política, especialment en allò que fa referència als tipus d'autoritat i, més concretament, les formes històriques de legitimació del poder polític.

de l'estat a partir de la constatació dels diferents models organitzatius, que serien els aspectes específics de l'estat, no els generals. Segons el sociòleg alemany, però, els tres components generals de tot estat (territorialitat, monopoli violència i pretensió de legitimitat) acaben empenyent-lo o evolucionant cap a una model organitzatiu burocratitzat i de dominació legal.

Weber identifica diversos factors o processos que, segons ell, han estat determinants per l'aparició del model organitzatiu burocràtic. Són els següents:

- L'ampliació de les funcions administratives de l'estat.
- La superioritat tècnica de la burocràcia sobre qualsevol altra organització.
- La concentració dels instruments materials de dominació en mans dels governants.
- El desenvolupament d'una economia monetària.
- Els mitjans de comunicació a disposició de l'aparell de dominació.
- L'anivellament social i econòmic dels políticament dominants.

3.1. Max Weber. "La política com a vocació"

Per política entendrem només la direcció o la influència sobre la direcció d'una associació política, és a dir, en el nostre temps, d'un estat. [...] Aquest estat només és definible sociològicament per referència a un mitjà específic que aquell, com tota associació política, posseeix: la violència física. "Tot estat està fundat en la violència", va dir Trotsky a Brest-Litovsk. Objectivament això és cert. Si només existissin configuracions socials que ignoressin el mitjà de la violència hauria desaparegut el concepte estat i s'hauria instaurat el que, en aquest sentit específic, anomenaríem *anarquia*.

La violència no és, naturalment, ni el mitjà normal ni l'únic mitjà de què l'estat es val, però sí és el seu mitjà específic. Avui, precisament, és especialment íntima la relació de l'estat amb la violència. En el passat les més diverses associacions, començant per l'associació familiar, han utilitzat la violència com un mitjà absolutament normal. Avui, al contrari, hem de dir que *estat* és aquella comunitat humana que, dins un determinat territori (el territori és element distintiu), reclama –amb èxit– per ell mateix el monopoli de la violència física legítima.

L'específic del nostre temps és que a totes les altres associacions i individus només se'ls concedeix el dret a la violència física en la mesura que l'estat ho permet. L'estat és l'única font del dret a la violència. Política significarà, doncs, per a nosaltres, l'aspiració a participar en el poder o a influir en la distribució del poder entre els diferents estats o, dins un mateix estat, entre els diferents grups d'homes que el componen. [...]

L'estat, com totes les associacions polítiques que històricament l'han precedit, és una relació de dominació d'homes sobre homes, que se sos-

tenen per mitjà de la violència legítima (és a dir, de la que és vista com a tal). Per a subsistir necessita, per tant, que els dominats acatin l'autoritat que pretenen tenir els qui en aquest moments dominen.

M. Weber (1986). "La política como vocación". A: *El Político y el Científico* (pàg. 82-84). Madrid: Alianza. (La traducció és nostra.)

En aquest text podeu fer atenció a la definició que fa de l'estat i, més específicament, penseu en l'afirmació que Weber fa amb referència a l'estat com l'única font del dret a la violència; és a dir, no com l'únic a utilitzar la violència, però sí com l'únic a fer-ho de manera legítima.

Com a exercici penseu exemples reals que il·lustrin la definició de Max Weber segons la qual l'estat reclama amb èxit el monopoli legítim de la violència.

4. De la democràcia dels clàssics, dels moderns i del futur

El passat, el present i el futur de la democràcia és un aspecte clau dins la ciència política i, en general, en el debat polític contemporani. La democràcia ha distingit, de manera senzilla, dos grans models, tot i que s'han utilitzat diversos noms per a confrontar-les: la clàssica i la dels moderns, la directa i la representativa o la clàssica i la liberal, entre d'altres. Una simplificació d'aquesta naturalesa ajuda a aclarir gràcies al contrast que ofereix, però sempre empobreix una mica, ja que simplifica en excés realitats molt riques i diverses. Això és especialment cert en el cas de la democràcia liberal, també anomenada *dels moderns* o *representativa*, però encara ho és molt més si el que ens interessa ja no són solament les democràcies reals, sinó també les democràcies ideals. La lectura del llibre de Macpherson (1977) i de Held (1991) poden ajudar a aprofundir respectivament en aquestes dues realitats: la democràcia liberal i la democràcia com a model o ideal.

El contrast que ens proposa Norberto Bobbio està molt clarament situat en l'àmbit del que han estat de fet les democràcies, i per res s'escapa d'aquest realisme. Tradicionalment s'ha apuntat com un element determinant de la democràcia representativa o electiva el fet que la dimensió del *démos* fos tan gran que precisament la seva mida convertís en inviable la pràctica de la democràcia directa. Aquest és un argument cert –el mateix Rousseau l'utilitza en la seva obra *El contracte social*–, però probablement no és suficient per a entendre el canvi de paradigma operat entre la democràcia clàssica i la democràcia liberal o dels moderns.

Bobbio apunta en una direcció altament rellevant i no prou meditada: la concepció tan divergent que es tenia sobre l'individu i la comunitat en cada una de les societats en les quals es van desenvolupar els dos models de democràcia. Mentre que en el primer –en la democràcia clàssica– la comunitat prenia tot el protagonisme i l'individu era rellevant en la mesura que participava de la comunitat, en el segon –en la democràcia liberal– l'individu és ja la mesura d'anàlisi central i disposa de plena autonomia en tots els sentits del terme per a no dependre de la comunitat.

Segons el mateix Bobbio, aquest canvi de concepció ha estat funcional i beneficiós a la democràcia i al seu prestigi, ja que ha permès de desterrar els aspectes més pejoratius que tradicionalment la idea de democràcia com a govern del poble ha tingut. La concepció liberal favorable metodològicament al pensament individualista ha facilitat la seva acceptació i, en conseqüència, la seva extensió. Ara bé, caldria considerar si precisament aquesta concepció liberal del paper de l'individu –una concepció que es troba profundament amarada en la nostra cultura política– no és precisament el que fa inviable la suposada

Norberto Bobbio (1909-2004)

Norberto Bobbio és un dels autors en el camp de les ciències jurídiques i polítiques contemporànies més rellevant. Ha desenvolupat moltes i diverses publicacions, fruits d'investigacions en el camp del pensament polític i filosòfic.

Figura de primer nivell, ha tingut també un paper en el camp de l'acció política. Entre altres aspectes, va ser nomenat senador vitalici en el seu país, Itàlia.

Entre les seves múltiples obres podem destacar *Teoria general de la política i Estat, govern i societat*.

recuperació dels espais de participació directa en el govern del poble que diversos sectors proposen com a solució a aspectes de la crisi que avui s'observa en les nostres democràcies.

Bobbio apunta, al final d'aquest fragment, la seva confiança que en el futur la democràcia continuarà gaudint del prestigi actual –és a dir, que no recaurà en el desprestigi generalitzat que el model clàssic va patir–, i insinua un retorn a pràctiques de participació directa gràcies a Internet. En aquest punt caldria veure si Bobbio no fa una concessió massa ràpida a les noves tecnologies i oblidada la determinació que té la cultura política en l'escenari de les pràctiques sociopolítiques en qualsevol societat, una cultura política en transformació i que avui està clarament dominada per una posició marcadament individualista.

Pensant en el futur caldrà veure quins són els elements que poden incidir en la cultura política i no solament els elements instrumentals afavoridors de la participació, ja que el risc és que aquests instrumentals o metodologies estiguin només a l'abast real d'uns quants que acabin generant un miratge a partir del qual les seves opinions representin el conjunt.

4.1. Norberto Bobbio. "Democràcia: els fonaments"

La diferència entre la democràcia dels antics i la dels moderns s'ha convertit avui en un tema obligat. En el seu ús descriptiu, per democràcia els antics entenien la democràcia directa, els moderns la representativa [...]. Un dels més grans teòrics de la democràcia moderna, Hans Kelsen, considera que l'element essencial de la democràcia real (no la ideal, que no existeix enlloc) és el mètode de la selecció dels dirigents, és a dir, les eleccions. Per als antics, la imatge de la democràcia era completament diferent: quan s'esmentava la democràcia es pensava en una plaça o en una assemblea on tots els ciutadans estaven cridats a prendre les decisions que els corresponien. Democràcia significava allò que la paraula vol dir literalment: 'poder del demos', i no com avui, 'poder dels representants del demos' [...].

Durant segles, els conceptes de democràcia i eleccions no van confluir en una idea unitària com passa avui, perquè la democràcia per als antics no es resolía en els procediments electorals, si bé no els exclouia, i, a la inversa, els mecanismes electorals són perfectament conciliables amb les dues altres formes de govern, la monarquia i l'aristocràcia [...]. Un admirador de les institucions antigues, com Rousseau, distingeix tres formes d'aristocràcia, la natural, l'hereditària i l'electiva, i afirma que la millor és aquesta última. L'aristocràcia de Rousseau, el tipus de govern en què una minoria –avui en diríem una elit– forma el cos de governants per elecció, es correspon al que avui anomenaríem *elitisme democràtic*, on per democràcia s'entén ni més ni menys que el procediment de nominació mitjançant eleccions [...].

En les dues formes de democràcia la relació entre participació i elecció s'inverteix. Mentre que avui l'elecció és la regla i la participació directa l'excepció, en temps anteriors la regla era la participació directa i l'elecció era l'excepció [...].

El fet que la democràcia fos concebuda com a govern dirigit pel poble i no mitjançant representants del poble ha provocat històricament que el judici predominant sobre aquesta forma de govern hagi estat negatiu [...]. Avui en dia la democràcia és una connotació fortament positiva [...]. Perquè es pogués donar un judici positiu sobre la democràcia era necessari netejar definitivament el terreny de qualsevol referència a un cos col·lectiu com el *démos*, que es presta a ser interpretat en sentit pejoratiu quan se'l relaciona, com va succeir durant un llarg temps, amb la massa, el populatxo, la plebs...

La democràcia moderna descansa sobre una concepció individualista de la societat.

Amb referència a les dues diferències fonamentals entre la democràcia dels antics i la dels moderns, es pot preveure tímidament que la democràcia del futur gaudirà del mateix judici de valor positiu que la segona, si bé recuperant en part, mitjançant l'ampliació dels espais de la democràcia directa feta possible per la difusió de les noves tecnologies, la primera.

N. Bobbio (2003). "Democracia: los fundamentos". *Teoría General de la Política* (pàg. 401-417). Madrid: Trotta. (La traducció és nostra.)

Feu atenció als dos conceptes de democràcia que Bobbio descriu en el text i analitzeu especialment els elements que ell atribueix a la democràcia moderna i, particularment, les relacions que estableix entre procediments d'elecció i mecanismes de participació directa.

Com a exercici, desenvolueu l'última idea que Bobbio apunta en el seu text quan afirma que les noves tecnologies aportaran una nova oportunitat a la democràcia directa. Reflexioneu fins a quin punt això serà possible en el marc de la democràcia moderna o liberal i també amb què i com les noves tecnologies podran aportar aquesta possibilitat de democràcia directa.

5. De l'estat nació a l'ordre global

Un dels elements més rellevants de la transformació política dels darrers anys ha estat la certificació que alguns aspectes històrics sobre els quals les nostres democràcies liberals descansen es van transformant a una gran velocitat. El concepte de sobirania s'ha debilitat enormement en la mesura que les interdependències i la mundialització s'anaven concretant. Avui la noció de sobirania que va expressar Bodin i que es resumia en una forma de poder públic il·limitat, indivisible i exclusiu va essent desplaçat.

El mateix D. Held apunta com alguns dels fonaments de la legitimitat sobre els quals s'ha construït l'ordre polític contemporani es van modificant. Un d'aquests és el principi de consentiment, que s'expressa amb el principi de govern de la majoria en qualsevol sistema democràtic i que avui pot estar en crisi com a conseqüència de la repercussió que determinades decisions governamentals tenen en ciutadans d'altres estats sense que aquests hagin pogut expressar el seu consentiment o desacord amb el govern; és a dir, una part de les conseqüències de les polítiques governamentals recauen en ciutadans que no estan lligats al principi de consentiment. Aquest fet transforma profundament els fonaments de l'ordre polític democràtic liberal.

Quines conseqüències tenen els nous processos sociopolítics de la globalització en l'ordre liberal democràtic? Entre d'altres, la fragmentació o debilitació de la relació simètrica i congruent entre aquells que prenen les decisions i aquells que en són receptors. L'evidència que en la seva forma actual la democràcia liberal no pot garantir els fonaments sobre els quals se sustenta ha obert la profusió de diverses crítiques, provinents de tots els espais ideològics que pretenen, amb solucions diverses, ajustar els dèficits de simetria i congruència. La dreta proposa la fórmula de més mercat i menys estat, mentre que l'esquerra aposta per una implicació ciutadana més gran en la presa de decisions polítiques.

De manera esquemàtica, com el mateix Held fa, podem apuntar aspectes que des de la teoria de la democràcia s'haurien de considerar:

1) Amb l'increment de la interconnexió mundial, el nombre d'instruments polítics a l'abast i disponibles per als governs i l'eficàcia de determinats instruments tendeixen a disminuir. Els estats poden experimentar una disminució més gran de les seves opcions.

2) Els estats tendeixen a incrementar el nivell d'integració política amb altres estats per intentar garantir així molts dels dominis tradicionals d'activitat i responsabilitat estatal. La conseqüència és un creixement d'institucions que van posant les bases per al govern mundial.

David Held

És un dels politòlegs contemporanis més importants. Entre la seva obra hem de destacar les aportacions a l'anàlisi de les teories democràtiques i, darrerament, les seves reflexions sobre el nou ordre global i la democràcia.

En l'actualitat és professor a l'Open University i ha estat director de la prestigiosa institució London School and Economics.

Entre les seves obres podem destacar *Models de democràcia* i *Democràcia i ordre global*.

3) La nova política mundial ha creat un marc en el qual es van redefinint els drets i obligacions, poders i capacitats dels estats. S'ha restringit i a la vegada estès les capacitats dels estats.

En resum, Held suggereix un nou escenari des del qual es pot qual analitzar el paper dels estats nació i, molt particularment, el procés de presa decisió democràtiques i les seves conseqüències. Aquest nou escenari està marcat per un increment notable de complexitat i per l'aparició en escena d'un marc internacional que fins fa quatre dies no era objecte d'anàlisi quan s'analitzava el rendiment democràtic, ja que l'estat nació absorbia precisament totes les qüestions funcionals i rellevants de la democràcia.

5.1. David Held. "Sobirania, política nacional i interconnexió mundial"

En el centre del debat sobre la democràcia liberal hi ha una concepció de la sobirania que es dóna per suposada. La sobirania de la nació estat no ha estat en general qüestionada. S'ha assumit que l'estat controla el seu propi destí, subjecte únicament als compromisos que ha d'assumir i als límits que li imposen els actors, organismes i forces que operen dins les seves fronteres territorials [...].

Els problemes apareixen no solament perquè les decisions que adopten les nacions estat, o les organitzacions quasi supranacionals, redueixen el conjunt de decisions que ha d'adoptar una majoria donada, sinó també perquè les decisions d'una majoria no afecten únicament els seus propis ciutadans [...].

La teoria moderna de l'estat sobirà pressuposa la idea d'una "comunitat nacional de destí", una comunitat que es governa correctament i que determina el seu propi futur. La naturalesa del patró d'interconnexió mundial i els problemes als quals ha de fer front l'estat modern qüestiona aquesta idea de manera fonamental. Les comunitats nacionals no programen en cap cas de manera exclusiva les accions, decisions i polítiques dels seus governs, i aquests últims no determinen simplement en cap cas allò que està bé o és únicament apropiat per als seus propis ciutadans [...].

La interconnexió regional i mundial s'oposa a la tradicional resolució nacional de qüestions centrals de la teoria i pràctica de la democràcia. El procés mateix de govern sembla escapar-se de les categories de la nació estat. Això té implicacions profundes, no solament per a les categories de consens i legitimitat, sinó per a totes les idees clau del pensament democràtic: la naturalesa de l'electorat, el significat de la responsabilitat, la forma i l'àmbit apropiat per a la participació política, i la rellevància de la nació estat com a garant dels drets i obligacions dels subjectes,

donades les perturbadores pautes de les relacions i processos nacionals i internacionals.

D. Held (1991). "Soberanía, política nacional e interconexión mundial". A: *Modelos de democracia* (pàg. 365-369). Madrid: Alianza. (La traducció és nostra.)

Analitzeu, per mitjà del text, les transformacions que es van produint en els mecanismes i espais tradicionals de la pràctica política en general i democràtica en particular, i feu especial atenció a la incidència transfronterera d'algunes decisions i a les conseqüències de la mundialització en la vida política interna de cada estat nació.

Com a exercici, busqueu en la premsa alguna notícia que posi en evidència els reptes que la democràcia, en la seva concepció actual, té plantejats, tant si és com a conseqüència del procés de globalització com si és per la demanda d'una participació social més elevada.

Exercicis d'autoavaluació

1. En el context històric en què va ser reescrit, quins són els elements més innovadors que Maquiavel planteja en el text seleccionat?
2. Definiu la relació entre moral i política segons Maquiavel.
3. Quina és la vigència de la teoria de Bodin sobre la sobirania?
4. Quins són els principals elements que diferencien la democràcia dels clàssics i la democràcia dels moderns?
5. Quines són les característiques de l'estat segons Weber?
6. Com concretaríeu els reptes actuals de la democràcia?

Solucionari

Exercicis d'autoavaluació

1. De manera explícita, l'element innovador més important d'aquest fragment és el reclam que Maquiavel formula per tal que els governants disposin de recursos propis relacionats amb la força; és a dir, instruments de coacció. Aquests li han de permetre d'imposar, en cas de necessitat, determinades decisions sobre la població quan aquesta ja no les accepta només per les arts del convenciment de la paraula.

2. Maquiavel situa en un primer pla del seu pensament l'autonomia de la política amb referència a qualsevol possible subordinació que no sigui la d'obtenir i preservar el poder polític. En aquest raonament la moral o la religió són considerats com a realitats alienes a la naturalesa política, i per tant com a aspectes que no haurien de condicionar ni limitar la pràctica política. Maquiavel ha estat acusat d'establir una concepció política immoral. De fet, però, aquest autor s'ha de considerar com el precursor de la amoralitat política, ja que el que ell defensa és la no-interferència de l'ordre moral en la vida política, no l'oposició a la moral establerta.

3. En un nivell normatiu les tesis de Bodin sobre la sobirania continuen vigents. Una altra qüestió és la pràctica efectiva de la sobirania. Podem afirmar que els sistemes polítics mantenen la ficció de la sobirania malgrat que alguns atributs d'aquesta són posats en qüestió diàriament pels fets, ja que difícilment es pot parlar de l'existència d'algun poder polític amb un domini absolut sobre algun territori.

4. La democràcia dels clàssics és la concreció més fidel de l'expressió *poder del poble*, però la democràcia dels moderns s'allunya d'aquesta pretensió i estableix el poder en mans dels representants del poble: és a dir, mentre que en la democràcia clàssica l'assemblea esdevé el procediment natural per a governar, en la democràcia dels moderns ho són les eleccions. Més enllà dels aspectes estrictament procedimentals de l'exercici del poder –qüestió, per altra banda, central–, cal observar l'existència d'un rerefons conceptual de la societat i l'individu radicalment diferent en un cas i en un altre. La democràcia dels moderns difícilment seria comprensible sense l'existència d'un individualisme metodològic que impregna la majoria del pensament de l'època.

5. L'estat és definit per Max Weber com aquella comunitat humana que, dins un determinat territori reclama –amb èxit– per ell mateix el monopoli de la violència física legítima. Així, doncs, podem dir que la territorialitat, el monopoli de la violència i la pretensió de legitimitat en la seva actuació són els elements distintius de l'estat amb referència a qualsevol altra forma de poder o organització del poder polític. Més enllà d'aquests elements generals que caracteritzen l'estat, Weber apunta també l'existència d'aspectes específics de l'estat modern, els quals són un model organitzatiu burocratitzat fonamentat sobre una base de dominació legal (model legal-racional).

6. Genèricament podem afirmar que el principal repte per a la democràcia actual el tenim en la dificultat de mantenir alguns dels fonaments teòrics que la sustenten en el marc d'un escenari social i internacional canviant.

Per un costat, la globalització dificulta la tradicional resolució de qüestions centrals de la teoria i pràctica de la democràcia que es feia des de l'interior de cada comunitat política (estat nació). De fet, el procés mateix de govern sembla escapar-se de les possibilitats de l'estat nació. Les conseqüències d'aquest procés impliquen qüestions tan importants com el consens i la legitimitat, la naturalesa de l'electorat, el significat de la responsabilitat, la forma i l'àmbit apropiats per a la participació política, i la rellevància de l'estat nació com a garant dels drets i obligacions dels subjectes.

Per l'altre, apareixen aspectes que qüestionen directament la dimensió participativa de la democràcia actual. La dificultat de trobar solucions resideix en l'existència de lògiques socials molt diferenciades: per un costat, uns sectors socialment creixents que s'inhibeixen de qualsevol vinculació amb els processos de decisió política –ni tan sols els electorals– i, per l'altre, trobem uns sectors socialment actius –especialment els darrers anys– que reclamen més participació i fins i tot l'adopció dels processos de democràcia directa propis de la democràcia clàssica.

Glossari

sobirania *f* Clàssicament, domini polític no discutit i legítim d'un estat sobre una àrea territorial determinada. La sobirania és absoluta, indivisible i indelegable. El procés de globalització actual posa en qüestió la seva vigència, ja que el domini polític indiscutit és avui inexistent. La teoria moderna de l'estat sobirà pressuposa la idea d'una "comunitat nacional de destí", una comunitat que es governa correctament i que determina el seu propi futur. La naturalesa del patró d'interconnexió mundial i els problemes als quals ha de fer front l'estat modern qüestiona aquesta idea de manera fonamental.

violència legítima *f* Violència que reclama l'estat per ell mateix amb referència a un territori concret i sobre tota una població. L'estat, històricament, ha requerit el monopoli de la força física.

Virtú *f* Característica clau que tot governant ha de tenir per a fer front a les adversitats que tot governant (el *príncep*) es trobarà en el seu regnat. No està definida explícitament en cap obra de Maquiavel, però podem identificar què és amb un conjunt d'atributs. Entre d'altres, Maquiavel insinua la força, l'astúcia i la capacitat de prendre decisions.

democràcia dels moderns *f* Model de democràcia que es correspon amb processos de selecció dels governants mitjançant elecció. La democràcia dels moderns, també identificada com a democràcia representativa, dóna el poder als representants del poble, però no al mateix poble. El model democràtic contraposat és la democràcia dels clàssics, la qual podem identificar com la democràcia directa.

Bibliografia

Bobbio, N. (2003). *Teoría General de la Política*. Madrid: Trotta.

Bodin, J. (1992). *Los seis libros de la República*. Madrid: Tecnos.

Held, D. (1991). *Modelos de democracia*. Madrid: Alianza.

Maquiavelo, N. (1985). *El Príncipe*. Barcelona: Alianza.

Weber, M. (1986). *El Político y el Científico*. Madrid: Alianza.